

De ontwikkeling van kinderen

KINDERSEKSUALITEIT

in de Kinderopvang

Colofon

K&P Opleidingen

Postbus 25, 5688 ZG Oirschot
Telefoon 0499 - 57 80 40
Fax 0499 - 57 84 27
E-mail info@kp-opleidingen.nl
Internet: www.kp-opleidingen.nl

Samenstelling

Samenstelling
dr Channah Zwiep, pedagoog

Vormgeving

STIPT, Eindhoven

KINDERSEKSN SUALITEIT

in de kinderopvang

Kinderen hebben seksuele gevoelens.
Daar zijn de meeste mensen het intussen wel over eens.
Ieder kind maakt naast een lichamelijke ook een seksuele ontwikkeling door.
Dit betekent dat kinderen, alleen of samen, spelenderwijs hun lichaam en dat van anderen verkennen.
Of vragen stellen over seksualiteit.
Of voor het eerst verliefd worden.

Hoe gaan we in de kinderopvang om met kinderseksualiteit?

Het is goed om daar samen eens bij stil te staan.
Omdat we allemaal op onze eigen manier reageren op vragen en gedrag van kinderen, maar vooral omdat we op het gebied van seksualiteit, net als op alle ontwikkelingsgebieden, belangrijke mede-opvoeders zijn.

Zoë (3) en Melle (3.5) spelen in de poppenhoek

'ziekenhuisje'.

Zoë onderzoekt de buik en piemel van Melle.

Hij lacht om haar gekriebel en de koude stethoscoop.

Daarna doet Zoë haar broekje naar beneden.

Melle is nu de dokter.

SEKSUALITEIT

als onderdeel van de ontwikkeling

4

Wat is seksualiteit?

Er is in onze cultuur lang gedacht dat kleine kinderen geen seksuele gevoelens kennen. Het kind werd in de achttiende eeuw als 'onschuldig wezen' beschouwd, dat geen weet had van 'zondige' zaken als seksualiteit. In de negentiende eeuw kwam de menswetenschap op gang en zag men seksualiteit als iets hormonaals. Bij kinderen waren die hormonen nog niet actief, dus kenden zij geen seksualiteit. Tot ver in de twintigste eeuw was Freud bepalend voor het denken over ontwikkeling. Hij stelde dat de mens een psychologische ontwikkeling heeft die onder andere berust op seksuele drijfveren. In de kinderfase moeten die bedwongen worden om tot 'gezonde' volwassenheid te komen. Ouders werd geadviseerd seksueel gedrag van kinderen autoritair te verbieden.

In de jaren vijftig van de twintigste eeuw gaf het beroemde Kinsey-rapport een positieve wending aan het denken over seksualiteit. Dat zie je terug in de opvoedingsdenkbeelden. De idee van 'handjes boven de dekens' werd in de jaren zestig en zeventig vervangen door dokter Spock's mildere 'afleiden' bij seksueel gedrag of vragen van kinderen. Sinds die tijd groeit de kennis over 'kinderseksualiteit'.

Inmiddels zien we seksualiteit als een onderdeel van de normale ontwikkeling van kinderen. Toch is er nog weinig over bekend. Veel onderzoek werd gedaan naar de negatieve gevolgen van seksualiteit zoals seksueel misbruik, maar pas de laatste jaren onderzoekt men ook de positieve kanten, zoals de seksuele ontwikkeling en beleving die kinderen kennen. Uit dergelijk onderzoek blijkt, dat seksualiteit wel degelijk leeft bij kinderen en dat ze ook lustgevoelens kunnen hebben. Verder is onderzocht dat peuters en zelfs baby's kunnen masturberen.

Is de seksualiteit van kinderen anders dan bij volwassenen? Dat hangt ervan af wat je onder 'seksualiteit' verstaat. Het woord seksualiteit wordt meestal vrij nauw gebruikt. Het staat gewoonlijk voor opwinding, geslachtsgemeenschap tussen volwassenen en orgasme.

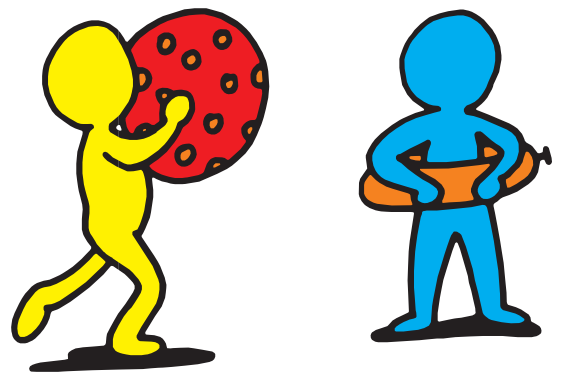
Maar de seksualiteit van kinderen is per definitie breder; die is eerder te benoemen als *sensualiteit*. Sensualiteit heeft te maken met het ontdekken van het eigen lichaam (en dat van de ander) en de daarbij behorende gevoelens van spanning en lust, maar ook met intimiteit en met omgaan met elkaar.

Bij sensualiteit gaat het om een lichamelijke, een emotionele én een seksuele beleving.

Seksualiteit is bij kinderen sensualiteit.

Kinderen zijn bij uitstek sensuele wezens en er op uit zich lekker te voelen, al vanaf de geboorte. Ze zijn gericht op lichamelijke inbrede zin. Ze ontdekken seksualiteit in hun eigen tempo en op hun eigen wijze.

Vooraf jonge kinderen gaan met hun seksuele gevoelens om, op een open en taboeeloze manier. Ze kennen nog geen gevoelens van schaamte. Baby's grijpen bij het verschonen bijna vanzelfsprekend naar hun kruis zodra hun luier uitgaat. Peuters kunnen zichzelf rustig een half uur op hun blote buik aaien. Kleuters spelen 'doktertje'. Ze kleden elkaar uit, giechelend van de spanning die dat oproept. Kinderen zijn bezig met sensualiteit in het openbaar. Net zoals ze rollen met een bal, op hun speen sabbelen of met Duplo bouwen. Zonder zich erg te storen aan onze volwassen ideeën daarover.

Opvoeden en begeleiden

Een peuter vraagt je opeens wat tampons zijn. Of de kleintjes spelen 's zomers in hun blootje in bad en 'onderzoeken' elkaar. Kinderen zijn nieuwsgierig, maar ook speels. Juist in een vertrouwde omgeving zoals de kinderopvang, zullen zij gaan experimenteren met seksualiteit. Doordat ze nog jong en onbevungen zijn, kunnen ze je plots overvallen met hun interesse. Wanneer je met kinderen werkt, zullen ze je vroeg of laat met seksualiteit confronteren.

Wat vind jij van seksualiteit?

Moeten ze van jou hun broekje in de poppenhoek aan houden? Vertel jij hoe een baby uit de buik komt? Doe je gauw de luier eroverheen als een baby een stijve piemel heeft? Roepen dit soort voorbeelden bij jou gevoelens van schaamte en onzekerheid op?

Deze vragen hangen nauw samen met de normen en

waarden van jezelf en van anderen. In de opvoeding ben je over de hele linie voortdurend bezig met wat in jouw ogen goed of niet goed is voor de kinderen. Je brengt die normen en waarden op hen over, ook op het gebied van seksualiteit. Kinderen zien jou als voorbeeld. Op seksueel gebied leren zij voor een deel van jou; van wat jij stimuleert of afkeurt. Soms kun je daarover onzeker zijn. Hoe jij zelf reageert op de kinderen is echter bepalend voor de sfeer en de omgang in je groep. Je staat sterker als je weet hóe en waaróm je bepaalde regels stelt op het gebied van seksualiteit.

Het onderwerp seksualiteit ligt voor veel mensen best gevoelig. Maar seksualiteit gaat een leven lang mee! En in de kindertijd wordt de basis gelegd voor het seksuele en relationele gedrag als volwassene. Om kinderen hierin te kunnen begeleiden en stimuleren, heb je kennis hierover nodig.

Aandacht voor seksualiteit in de kinderopvang

Seksualiteit bij kinderen noemen we dus *sensualiteit*: een lichamelijke, emotionele én seksuele beleving.

Er zijn verschillende redenen om in de kinderopvang aandacht te besteden aan de seksualiteit van kinderen.

De eerste is, dat kinderen je met seksueel gedrag of vragen kunnen confronteren.

De tweede is, dat seksualiteit nauw samenhangt met culturele normen en waarden én met die van jezelf. Pas als je weet hoe - en vooral: waarom - je bepaalde grenzen stelt, kun je die overbrengen op de kinderen.

De derde reden is, dat seksualiteit bij het leven hoort. Als kinderen de ruimte krijgen voor een persoonlijke seksuele ontwikkeling, ervaren ze seksualiteit als iets positiefs. Dit is van belang voor hun latere beleving van seksualiteit.

DE SEKSUELE ONTWIKKELING

van 0 tot 12 jaar

6

Bij kinderen is seksualiteit onderdeel van de ontwikkeling. Seksueel gedrag of vragen erover kun je op elke leeftijd verwachten. Alleen de aard en de inhoud ervan verschilt. Een peuter wil zichzelf misschien wel een half uur over haar blote buik aaien. Een kleuter heeft wellicht interesse in hoe een baby verwekt wordt. Terwijl een achtjarige bijvoorbeeld wil weten hoe het is om te vrijen.

Voor jonge kinderen betekent seksuele ontwikkeling vooral: het ontdekken van hun eigen lichaam en dat van andere kinderen, met de bijbehorende gevoelens van henzelf en van de ander.

Waaruit bestaat hun seksuele gedrag? Welke vragen over seksualiteit kun je van kinderen verwachten? Wat past gemiddeld bij welke fase?

Kinderen doorlopen hun seksuele ontwikkeling in hun eigen tempo en op hun eigen manier. Dit, in samenhang met andere ontwikkelingsaspecten: cognitief, motorisch en psychologisch.

Zo kan een dreumes onmogelijk 'doktertje' spelen in een rollenspel, zoals een kleuter dat doet.

Als we de seksuele ontwikkeling beschrijven, gaat die ook altijd over het 'gemiddelde' kind. Maar vele kinderen vertonen ander gedrag dan wat voor hun leeftijd 'gemiddeld' is. Er zijn ook kinderen die lange tijd nauwelijks interesse hebben voor seksualiteit. Je hebt altijd met uitschieters te maken.

Baby's

Baby's worden heel egocentrisch geboren, instinctief gericht op lustbevrediging.

Ze ervaren hun verzorger nog niet als een losstaand persoon, maar als iemand die hun wensen bevredigt. Ze willen drinken en aandacht. Bij een goed contact met de ouders, kent een baby al vanaf de geboorte sensualiteit. Het tegemoetkomen aan zijn behoeften, versterkt het gevoel van geborgenheid én van lichamelijk welbevinden.

Als je een blote baby streelt, ervaart hij dat de huid het grootste genotorgaan van de mens is. Baby's leren en ontwikkelen zich door zintuiglijk, lichamelijk te ervaren. Ze verkennen de wereld met hun mond, hun neus en hun oren. Maar vooral lichaamscontact is voor hen belangrijk. Daardoor ervaart een baby dat hij er mag zijn en dat het fijn is om aangeraakt te worden. Baby's worden geknuffeld,

gestreeld, je houdt ze lekker dicht tegen je aan. Zo maken ze kennis met intimiteit.

Zo rond een half jaar ontdekken baby's hun geslachtsorganen; min of meer toevallig. In bad of tijdens de luiervisseling, verkennen zij met hun handjes hun hele lichaam. Ze zijn nog niet in staat een lekker plekje te onthouden voor de volgende keer, dus iedere keer dat ze hun geslachtsorganen tegenkomen, is dat weer toeval. Pas als een baby anderhalf jaar oud is, kan hij die plekjes meer doelgericht opzoeken. En dan wekt het aanraken van bijvoorbeeld hun piemel of clitoris ook sterkere lustgevoelens op. Ze kunnen zelfs rood worden van opwinding als ze hun onderbuik tegen iets aanwrijven. Geleidelijk kan dit uitgroeien tot bewust masturberen, met eventueel een orgasme. Het kan ook gewoon weer verdwijnen en overgaan in de interesse voor een ander deel van hun lichaam.

Peuters

Peuters worden zich al meer van hun eigen lichaam bewust. Zo rond de 2 of 3 jaar ontdekken kinderen de lichamelijke verschillen tussen mannen en vrouwen. Ze gaan dan, bijvoorbeeld onder de douche, uitgebreid onderzoeken hoe hun moeder en vader eruit zien. Langzaamaan ontstaat het besef dat ze zelf een jongetje of een meisje zijn. Ook de zogenaamde 'gender-identiteit' ontstaat nu; dat is het gevoel bij 1 van de 2 seksen te horen. Ook gaan ze spelenderwijs bij leeftijdgenootjes 'kijken'. Ze doen op de wc bijvoorbeeld elkaars broekjes naar beneden en ontdekken de verschillen. Bij kleine peuters is dat nog helemaal niet zo bewust: die zijn gewoon bezig van alles te ontdekken. Meestal gebeurt dat bij toeval, omdat ze met een ander kind spelen.

Peuters kunnen net als baby's masturberen. Dan gaat het meer om de 'ervaring' en het spel. Dit kan tot een orgasme leiden. Ongeveer de helft van de kinderen tussen 2 en 4 is heel actief en masturbeert vaak.

Vanaf 3 jaar hebben kinderen al heel goed door dat volwassenen meestal geheimzinnig doen over seksualiteit. Ze proberen de grenzen van volwassenen uit, bijvoorbeeld door zich expres op allerlei plekken uit te kleden of seksueel getinte woorden te roepen. Hoe meer aandacht je eraan besteedt, hoe leuker dat is. Peuters hebben, net als baby's, veel behoefte aan lichamelijk contact. Als je met hen praat, neem ze op schoot en knuffel ze! Dat geeft bevestiging en warmte.

Kleuters

Bij kleuters gaat het verkennen van het lichaam verder. Doordat hun fantasie zich ontwikkelt, neemt dit een steeds grotere rol in bij hun spelletjes. Eenmaal op school hebben kinderen regelmatig contact met leeftijdgenootjes waarmee ze kunnen spelen. Seksueel spel met elkaar komt voor, meestal in de vorm van 'vadertje en moedertje' of 'dokterdje' spelen. Daarin zijn vele variaties mogelijk, afhankelijk van de kennis van de kinderen en de lustgevoelens die het spel oproept. Soms spelen ze verholten, als ze aanvoelen dat het van de volwassenen niet mag. Bij veel kleuters ontstaat het begin van een schaamtebesef.

Zo kan opeens het uitkleden in een gemeenschappelijke kledkamer een probleem zijn. Veelal speelt de gezinsachtergrond daarin een rol.

Kleuters stellen veel vragen. Bijvoorbeeld over de voortplanting en alles erom heen. Ze hebben recht op een antwoord. Je kunt hier heel goed in simpele taal en niet te langdradig op in gaan. Kleuters zijn al goed in staat zich te verplaatsen in de gevoelens van een ander. Dat houdt in, dat ze ook kunnen vragen naar jouw seksuele beleving. Een vraag als 'Is vrijen lekker?' staat voor kleuters gelijk aan 'Waarom is aarde zwart?'.

Ook kleuters willen meestal graag op schoot zitten en geknuffeld worden. Van meisjes wordt dat meer geaccepteerd dan van jongens. Dat verklaart misschien ook waarom meisjes dit makkelijker doen.

Kinderen tussen 0 en 6 jaar:

- Ontdekken hun eigen lichaam en geslachtsorganen
- Zijn nieuwsgierig naar het lichaam van de ander
- Ontdekken eigen 'geslachtsidentiteit'
- Ontdekken via spel, waarbij lustgevoelens een rol (kunnen) spelen
- Zijn nieuwsgierig naar de 'technische' kant van seksualiteit
- Stellen vragen over seksualiteit

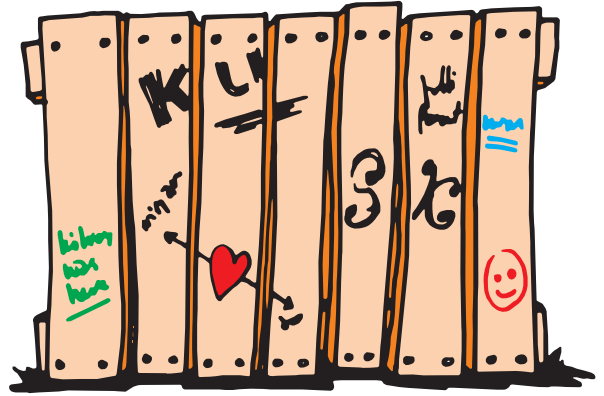
De ontwikkeling van 6 tot 10 jarigen

In de zogenaamde 'latentiefase', tussen 6 en 10 jaar, worden kinderen wat introverter, ook op het gebied van seksualiteit. Als opvoeder merk je niet altijd waarmee ze bezig zijn. Hun egocentrisme neemt af, terwijl hun begrip van sociale regels en normen toeneemt. Ze weten dat je niet in je neus peutert of in je kruis krabt in het openbaar. Alles rondom seksualiteit speelt echter wel een grotere rol. Kinderen juttten elkaar vaak op met ideeën over dat seks 'vies' is. Ook maken ze in deze fase een strikt onderscheid in rollen van meisjes en jongens. Ze spelen wel gezamenlijk spannende spelletjes op het schoolplein, zoals bijvoorbeeld 'indiaantje'.

Veel kinderen worden in deze leeftijd voor het eerst verliefd. Het verschil tussen vrijen en knuffelen en geslachtsgemeenschap, wordt op deze leeftijd ook steeds duidelijker.

De groeiende interesse in de wereld om hen heen, roept ook vragen op over de technische en emotionele kanten van seksualiteit. Bijvoorbeeld over de voorplanting, of waarom sommige mannen of vrouwen op hetzelfde geslacht vallen. Het blijkt dat meisjes een geringere woordenschat hebben om hun geslachtsdelen en hun seksuele reacties te benoemen dan jongens. Zowel de jongens als meisjes zijn nieuwsgierig naar het lichaam van de ander. Tegelijkertijd worden sommige kinderen heel preuts en sluiten zich bijvoorbeeld opeens alleen op in de badkamer.

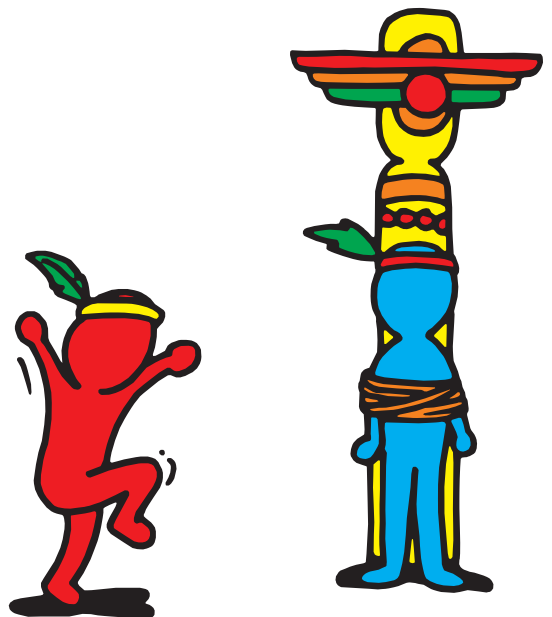
Tussen 10 en 12 jaar krijgen jongens hun eerste zaadlozing en meisjes de eerste menstruatie, maar ook daarbij zie je uitschieters naar boven en naar beneden. Seksualiteit wordt interessanter. Op deze leeftijd ontdekken ook veel kinderen hun seksuele voorkeur. En ze worden seksueel actiever. Jongens kijken video's en seksboekjes als ze de kans krijgen. De helft van de jongens doet rond het tiende jaar seksueel getinte spelletjes met leeftijdgenoten van hetzelfde geslacht. Dit zegt echter niets over een eventuele seksuele voorkeur. Ze laten elkaar hun geslachtsorganen zien of aanraken. Eenderde van de jongens doet dit met meisjes. Eenderde van de meisjes rond het achtste jaar heeft seksueel spel met andere meisjes.

De ontwikkeling van 10 tot 12 jarigen

Vanaf 10 jaar tot aan de puberteit, gaat 30 tot 40 % van de jongens en 18 tot 30% van de meisjes masturberen. Jongens leren het vaak van elkaar. Meisjes zijn meestal wat later, maar ontdekken het zelf. Van kinderen onder de 12 heeft 10 % wel eens een orgasme gehad. Naarmate het kind ouder wordt, zal seksueel gedrag zich steeds meer aan het zicht van volwassenen onttrekken. Dat komt ook, omdat ze geleerd hebben wat wel en niet in het openbaar mag. Maar natuurlijk blijft het spannend om de grenzen van volwassenen uit te testen, door bijvoorbeeld schuttingtaal te gebruiken.

In de puberteit gaat seksualiteit voor de meeste kinderen pas echt leven. Dit betekent dat ze in deze periode iets uit het seksuele scala gaan 'doen'. Spelen wordt flirten en verliefdheden leiden tot voorzichtige toenaderingen. De nieuwsgierigheid naar het lichaam van de ander krijgt een meer doelgerichte seksuele tint. Toch zijn deze kinderen vaak erg preuts. Ze voelen zich onzeker over hun lichaam en gevoelens. Hoewel ze experimenteren met seksualiteit, gaan er vaak vier jaar overheen voordat ze de stap nemen om echt met elkaar naar bed te gaan.

Kinderen tussen 6 en 12 jaar:

- Gaan introverter met seksualiteit om
- Leren schaamte en niet-geaccepteerd gedrag
- Maken strikt onderscheid tussen rollen van meisjes en jongens
- Spelen wel gezamenlijk spannende spelletjes op het schoolplein, zoals 'indiaantje'
- Maken eerste verliefdheden mee
- Raken steeds meer geïnteresseerd in 'technische' aspecten van seksualiteit
- Zijn nieuwsgierig naar het lichaam van de ander

De ontwikkeling van de seksuele gezondheid

Seksualiteit is iets dat een leven lang mee gaat. De basis ervoor wordt gelegd in de kindertijd. De eerste (positieve én negatieve) seksuele ervaringen in de kindertijd zijn het begin van een ontwikkeling die het hele leven door gaat. Deze ervaringen zijn vaak bepalend voor de manier waarop iemand als volwassene seksualiteit en lichamelijke gezondheid ervaart.

Een goede seksuele ontwikkeling leidt tot (latere) seksuele gezondheid. Dit houdt in, dat iemand een aantal factoren binnen seksualiteit ontwikkeld heeft en (later) kan genieten van seks zonder angst, schaamte of schuldgevoel. Maar ook, dat die persoon voldoende kennis van seksualiteit heeft; bijvoorbeeld weet hoe zijn of haar eigen lichaam werkt, maar ook welke verlangens hij of zij heeft. Daarnaast heeft seksuele gezondheid te maken met begrip over eerlijk en respectvol omgaan met je eigen behoeften én die van de ander. De seksuele gezondheid is als het ware de basis van waaruit een mens seksualiteit op een open en respectvolle manier kan beleven. Een kind kun je daarbij helpen, door het te stimuleren en begeleiden in zijn seksuele ontwikkeling.

Seksuele vorming en voorlichting

De seksuele ontwikkeling begeleid je, door net als op ieder ander gebied kinderen de ruimte te geven om die ontwikkeling door te maken. Dat doe je door een open en positieve houding. Het houdt in dat je kinderen vertelt over seksualiteit, dat je hen de vrijheid biedt om hun seksualiteit uit te zoeken als zij eraan toe zijn.

Het heeft ook te maken met het overdragen van (impliciete) normen en waarden. Je brengt kinderen bij hoe ze op seksueel gebied met zichzelf en elkaar omgaan. Je vertelt bijvoorbeeld dat je het prima vindt als een peuter met zijn hand in zijn broek zit te friemelen. Behalve tijdens de lunch aan tafel. Kinderen ervaren daardoor dat er regels zijn. Je vertelt ze bijvoorbeeld ook om respect te hebben voor hun eigen behoeften en beleving, maar ook voor die van de ander. Ze leren bovendien dat gevoelens en normen en waarden per persoon en situatie kunnen verschillen.

Dit geeft al aan, dat seksuele opvoeding zowel vorming als voorlichting inhoudt. Hoe doe je dat?

Vorming en opvoeding: normen en waarden over seksualiteit

Stel, je vindt een driejarige peuter in haar bedje wrijvend met een knuffel tussen haar benen. Het kind is zich van geen kwaad bewust. Het heeft waarschijnlijk behoefte aan privacy. Net zoals een ander zijn duim in de mond steekt. Kinderen zijn erop gericht het zichzelf naar de zin te maken. Kinderen zijn bovendien uit zichzelf nieuwsgierig. Ook op het gebied van seksualiteit. Ze stellen vragen, ontdekken zichzelf en de ander. Dat geeft normaal gesproken alleen maar aan, dat ze een gezonde seksuele belangstelling hebben. Dat ze zich bovendien veilig voelen om dit te kunnen doen.

Wat is jouw reactie als je ermee geconfronteerd wordt?

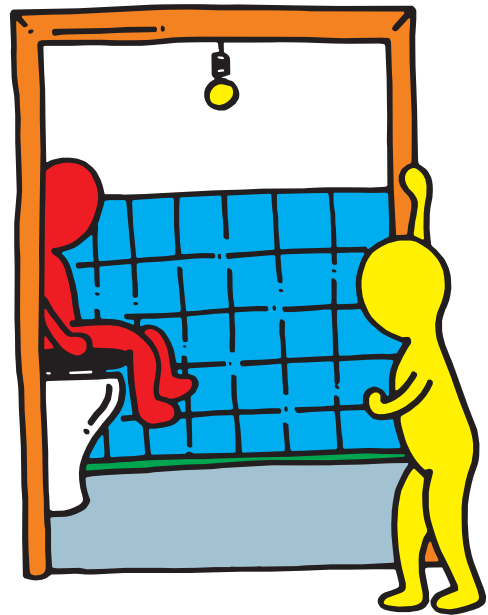
Mag een peuter aan jouw borsten voelen? Vind je het goed dat vierjarigen elkaar bloot onderzoeken? Kunnen twee peuters samen naar het toilet?

Een onderwerp als seksualiteit ligt gevoelig. Het raakt immers al gauw aan je eigen gevoelens over - en ervaringen met - seksualiteit. Veel volwassenen vinden dat moeilijk en schamen zich. Het is dan ook belangrijk je al van tevoren af te vragen hoe je op zoiets zou reageren. Wat vind je van seksualiteit? Hoe ver mogen kinderen gaan?

Hoe je hierover denkt, wordt bepaald door de normen en waarden over kinderen en seksualiteit. Niet alleen die van jezelf, maar ook die van onze cultuur.

Je eigen grenzen

Kinderen zijn over het algemeen open en uiten zich vanzelfsprekend. Hoe kleiner ze zijn, des te makkelijker doen ze dat. Ze willen bijvoorbeeld weten of je een vriend of vriendin hebt, maar ook of je daarmee zoent. Of ze willen je blote buik voelen als je zwanger bent. Hoe je reageert op seksueel gedrag of vragen van kinderen, is voor iedereen anders. We hebben allemaal onze eigen achtergrond, opvoeding en ervaringen. Daarom is het goed om je eigen grenzen te kennen. Sta er eens bij stil. Dit kan ook samen met collega's.

Je merkt dat twee kleuters in een hoekje zitten te giechelen terwijl de één net bezig is het onderbroekje van de ander uit te trekken. Je weet dat het binnen de normale ontwikkeling hoort, maar je schrikt toch. Wat doe je dan?

Als leidster leer je de kinderen omgaan met seksualiteit en intimiteit. Maar ook als professionele opvoeder heb je te maken met je persoonlijke grenzen. Als je bent opgevoed met de idee dat seks iets is voor twee mensen die van elkaar houden, dan kun je het spel van willekeurige kinderen stuitend vinden. Je kunt schrikken, als je niet weet dat kinderen seksueel actief zijn. Je reactie heeft meestal ook te maken met je eigen schaamtegevoelens: misschien zegt je verstand wel dat een kind best 'doktertje' mag spelen, maar vindt je gevoel van niet.

Het is prima als je kinderen grenzen biedt op het gebied van seksualiteit. Zolang je vertelt dat het jÓuw mening is en waaróm je dat vindt. Biedt ook alternatieven voor hun gedrag aan. Als je het niet goed vindt dat ze elkaar helemaal bloot onderzoeken, trek je hen bijvoorbeeld een hemd of een onderbroek aan.

Je geeft kinderen een positief gevoel mee over seksualiteit, als je open en duidelijk tegen hen bent. "Natuurlijk mag je even naar mijn borsten kijken, maar ik vind het niet prettig als je ze aanraakt.." Zo'n reactie is voor een kind heel normaal want het is gewend dat dingen soms niet mogen. Dat doe je ook als een kind bijvoorbeeld speelgoed afpakt van een ander.

Seksuele voorlichting: vragen van kinderen

'Wat is verliefd zijn?', 'Hoe komt een baby in een buik?', 'Is tongzoenen lekker?'

Kinderen zijn nieuwsgierig naar seksualiteit. Ze zullen er ook vragen over stellen. Ze vragen je misschien ronduit of ze mogen kijken als jij naar de wc gaat. Of ze willen van alles weten over de voortplanting. Hoe geef je daarop antwoord?

Voorlichting geven aan kinderen, over welk onderwerp dan ook, is niet iets waar je nu eens lekker voor gaat zitten. Nee. Allereerst bepalen kinderen zelf wanneer ze iets willen weten en wat. Dit betekent, dat een vraag van een kind over seksualiteit eigenlijk een hele goede aanleiding is om kinderen erover te vertellen. Dat doe je door er open met hen over te praten. Als je bijvoorbeeld iets over tampons vertelt, pas je jouw verhaal aan hun leeftijd aan. Een kind van drie kan natuurlijk minder lang naar een 'technisch' verhaal luisteren dan een tienjarige. Hoe opener je hen voorlicht, hoe meer je hen een positief gevoel meegeeft over seksualiteit. Ze leren dan dat seks iets is waarover ze mogen denken en praten.

Praten met kinderen over seksualiteit betekent dat je hen serieus neemt en het onderwerp open benadert. Het betekent ook dat je daar ruimte voor maakt. Kinderen komen met vragen op de gekste momenten; tijdens het eten of als ze net moeten gaan slapen. Misschien overvalt zo'n vraag je, of heb je gewoon geen tijd hebt om er diep op in te gaan. Als je op dat moment geen tijd hebt, kun je beloven er later op terug te komen. Dat geeft je ook de mogelijkheid om over een eerlijk antwoord na te denken. De kinderen ervaren bovendien dat je hen serieus neemt. Laat ze niet te lang wachten op het antwoord. Dat geeft hen ook echt het gevoel dat ze bij je terecht kunnen.

Op alles waarover een kind vraagt, verwacht het een antwoord. Kinderen zijn nooit 'te klein' om iets te weten. Er zijn natuurlijk wel verschillen in wat een kind begrijpt. Daarnaast is de leeftijd van invloed op hoe lang ze kunnen luisteren. Kinderen van drie zijn snel afgeleid en gaan gauw spelen als je hen verveelt. Wat je hen vertelt, moet dus kort en simpel zijn. Ze vragen vanzelf wel verder als ze meer willen weten, of ze komen er een andere keer op terug. Je kunt hen vragen om in hun eigen woorden jouw antwoord te vertellen, zodat je weet wat ze hebben begrepen.

Soms kun je kinderen een boekje over seksualiteit geven. Vooral voor wat oudere kinderen is dat een prettige manier om iets over seksualiteit te weten te komen. Dan laat je hen bepalen wat ze willen weten en kun je het verhaal in het boekje als basis nemen. Aan de hand van die boekjes kun je ook samen lezen. Dat maakt dat de kinderen ook iets meer aan elkaar kunnen vertellen. Voor jou kan dat ook makkelijker zijn. Een andere manier om seksualiteit te bespreken, is door in de kring vragen te stellen over hoe zij denken dat het gaat. Zo weet je meteen welke woorden zij gebruiken en wat ze al weten. Bij het praten over seksualiteit blijken meisjes een geringere woordenschat te hebben dan jongens. Deze woordenschat is wel belangrijk, omdat je ook andere delen van je lichaam of gevoelens een naam geeft. Maar eigenlijk doet het er niet eens zoveel toe welke woorden je eraan geeft, als je het maar benoemt. Naarmate je met kinderen praat over seksualiteit, merk je dat het voor jezelf ook steeds makkelijker wordt.

DE SEKSUELE ONTWIKKELING

in de kinderopvang

12

Pedagogisch beleid

De seksuele ontwikkeling is net zo belangrijk als ontwikkeling op ander gebied. Daarom is het in de kinderopvang belangrijk een standpunt in te nemen. Dan ben je voorbereid als je seksualiteit in het werken met kinderen tegenkomt. Je weet dan ongeveer hoe je kunt reageren.

Zo'n duidelijke visie over seksualiteit kun je in een pedagogisch beleidsplan vastleggen. In een beleidsplan staat bijvoorbeeld hoe je als instelling met seksualiteit omgaat (wat sta je toe, wat vind je moeilijk, hoe ver kunnen kinderen gaan), de pedagogische uitgangspunten (respect voor het kind en zijn ontwikkeling) en de afspraken (er wordt in de zomer bloot gespeeld in het badje tenzij een ouder bezwaar maakt). Dan weten leidsters, ouders én kinderen waaraan zij toe zijn.

Hoe werk je aan een pedagogisch beleid rond seksualiteit? Je kunt bijvoorbeeld beginnen met gesprekken met het team. Ook met ouders kun je om de tafel gaan zitten. Daarmee kom je een hoop te weten over elkaars ideeën rondom seksualiteit. Die zijn het uitgangspunt voor je beleid. Respect voor alle gevoelens is daarbij heel belangrijk. Probeer met zijn allen op één lijn te komen. Als je bijvoorbeeld merkt dat veel ouders het afkeuren dat de kinderen bloot lopen, maak je afspraken over badkleding voor de kinderen in de zomer. Ook kun je afspreken hoe je binnen de instelling de geslachtsorganen van meisjes en jongens noemt. Of wat je doet als kinderen seksuele spelletjes doen. Of waar de grenzen van de groepsleiding liggen.

Vind jij het bijvoorbeeld prima als de kinderen jouw zwangere blote buik voelen? Ook in het bijzijn van een collega of ouder? Als je dergelijke vragen op papier kunt beantwoorden, heb je een helder beleidsplan. Daarin staan duidelijke afspraken en regels over seksualiteit waarbij iedereen zich prettig voelt..

Belangrijke pijlers binnen het beleid

Welke pedagogische uitgangspunten belangrijk zijn, is bij ieder kindercentrum anders. Natuurlijk zijn er overeenkomsten zoals het hebben van respect voor het kind, het bieden van een prettige sfeer waarin het kind zich goed kan ontwikkelen. Of het kind stimuleren bij zijn ontwikkeling. Maar ook het bieden van een veilige plek voor de kinderen, met duidelijke regels en structuur. Ook op het gebied van de seksuele ontwikkeling gaan deze uitgangspunten op. Daarnaast kun je aandacht besteden aan de volgende onderwerpen.

Openheid en respect

Een gezonde seksuele ontwikkeling van kinderen heeft baat bij een open sfeer. Dat betekent niet dat alles mag en alles kan. Het houdt wél in dat alles bespreekbaar is en iedereen met respect en eerlijkheid benaderd wordt. Moet je even nadenken voordat je een vraag over menstruatie kunt beantwoorden? Dat kun je de kinderen best vertellen. Of bloos je als een kind vraagt of jij wel eens vrijt met je vriend? Ook dan kun je zeggen dat je het best een enge vraag vindt.

De sfeer die je uitdraagt in de kinderopvang, is ook van invloed op de manier waarop kinderen omgaan met elkaar op het gebied van seksualiteit. Stimuleer je een open houding, dan geef je de kinderen de gelegenheid naar jou toe te komen met vragen of problemen.

Zelfvertrouwen als basis voor de seksuele ontwikkeling

Kinderen zijn heel lichamelijk. Baby's willen aangeraakt worden. Dat is na eten hun directe levensbehoefte. Daarmee ervaren ze de eerste lustgevoelens van lichaamscontact. Je kunt een baby knuffelen en aanraken, zodat hij ervaart dat hij er is. Peuters en dreumesen hangen graag de hele

dag aan je. Je aait hen over hun bol, raakt ze gemiddeld veel meer aan dan volwassenen. Met aanraken geef je hen een gevoel van intimiteit. Bovendien versterk je hun zelfvertrouwen.

Een gevoel van zelfvertrouwen is de basis voor alles. Het werkt zelfs preventief bij seksueel misbruik: een eerste mondige reactie van een kind is vaak beslissend voor de dader om al dan niet door te gaan. Als een kind zichzelf voldoende waardeert kan het mondig zijn en durft het voor zichzelf op te komen. Dan kan het ook grenzen van zichzelf onderkennen en respecteren. Een kind dat gedwongen wordt om iedereen te zoenen, kan niet leren op zijn gevoel van afkeer af te gaan. Het moet ook leren 'nee' zeggen.

Omgangsregels voor seksualiteit en intimiteit

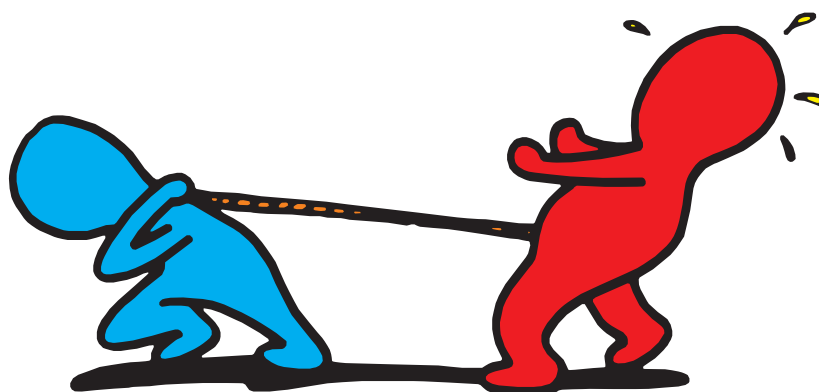
Of een vorm van seksueel gedrag 'toelaatbaar' is, daarover kun je van mening verschillen. Er zijn echter wel een paar heldere uitgangspunten. In het algemeen geldt bijvoorbeeld dat je gedrag waarbij kinderen zich prettig voelen of dat goed is voor hun ontwikkeling niet moet afleren. Vertel wel duidelijk aan de kinderen wat de grenzen daarvan zijn (zie kader) Ook daarvoor zijn vrij algemene regels. Een zeer belangrijke grens is bijvoorbeeld dat je kinderen leert dat ze **nóóit** dwang uitoefenen op de ander.

Maar ook dat ze geen dingen doen die gevaarlijk zijn of pijn doen, zoals bijvoorbeeld voorwerpen in de vagina inbrengen of touwtjes om de penis binden. Je kijkt daarnaast altijd naar de leeftijd van het kind en zijn of haar ontwikkelingsfase. Daarmee kun je vaststellen waaraan een kind toe is en of je het gedrag binnen de fase vindt passen.

Omgangsregels op het gebied van seksualiteit dragen bij aan een open en prettige sfeer in het kindercentrum. Kinderen leren dat ze open kunnen zijn en op jou kunnen vertrouwen. Maar ook, dat zij hulp kunnen invoeren als de regels worden overtreden: ze weten dat ze bij jou terecht kunnen als er eventueel dingen gebeuren die ze zelf niet leuk vinden.

Daarnaast zijn er grenzen waar je jezelf aan kunt houden. Bijvoorbeeld dat je het niet erg vindt als kinderen aan je zitten, zolang je er zelf geen opwinding bij voelt. Of dat er dingen in je groep gebeuren waarbij je het niet prettig zou vinden als er een collega of een ouder zou binnenkomen.

Zorg dat de regels op de instelling bij iedereen bekend zijn. Zo weten medewerkers, ouders en kinderen wat wel en niet kan in de omgang met anderen. Dat draagt bij aan een goede seksuele ontwikkeling en -gezondheid van de kinderen, nu en in de toekomst.

Omgaan met elkaar rond seksualiteit:

- Vertel duidelijk aan de kinderen wat wel en wat niet mag op dit gebied
- Vertel ook waarom dit wel of niet mag
- Houd daarbij rekening met de leeftijd en de ontwikkelingsfase van het kind
- Bied alternatieven aan voor hun gedrag
- Vertel de kinderen dat ze geen dingen onder dwang mogen doen
- Vertel de kinderen dat ze geen gevaarlijke dingen mogen doen of dingen die pijn doen
- Leer hen elkaar geen geweld aan te doen
- Leer hen respect te hebben voor hun eigen en elkanders beleving
- Ieder kind is baas over zijn of haar eigen lichaam
- Leer hen weerbaarheid: 'ik wil niet dat jij in mijn billen knijpt!'
- Leer hen mondigheid: 'als ik iets niet wil, mag jij dat niet doen!'
- Sta zelf geen dingen toe als je er opwinding bij voelt
- Sta geen dingen toe waarbij jij het onprettig vindt als er een collega of ouder binnenkomt
- Laat de kinderen jouw hulp invoeren als de regels worden overtreden

VERDER LEZEN

Seksualiteit, intimiteit en hulpverlening

Informatie en communicatietraining voor sociaal-agogisch hulpverleners en verpleegkundigen
M. Heemelaar, (1997), Bohn, Stafleu, Van Loghum, Houten.

Ik vind jou lief

Een informatief prentenboek voor peuters en kleuters
S. van der Doef, (1997), Uitgeverij Ploegsma, Amsterdam.

Ben jij ook op mij?

Een boek over seks voor jonge kinderen
S. van der Doef, (1995), Rutgersstichting, Utrecht.

Seks, wat is dat?

Praten met kinderen over seks
K. van Rossum, (1994), Zomer en Keunig, Ede.

Voorzichtig met angst

Over seksueel misbruik van kinderen.
H. Bakker, (2000), NIZW, Utrecht.

Kleine mensen en grote gevoelens

Kinderen en hun seksualiteit.
S. van der Doef, (1994), Rutgersstichting, Utrecht.

Seks in de groei

Een verkennend onderzoek naar de (pre-)seksuele ontwikkeling van kinderen en jeugdigen
H. de Graaf en J. Rademakers, (2003), RNG-studies, Eburon, Delft.

Zin in jezelf

Seksuele voorlichting over masturbatie
M. Delfos, (1999), Trude van Waarden Producties, Bussum.

Van doktertje spelen naar tongzoenen

De seksuele ontwikkeling van kinderen van 0-12 jaar
C. Zwiep, KIDDO, jrg.3, nr. 6, september 2002.

Blijf van me af!

Over seksueel misbruik bij meisjes en jongens
M. Delfos, (1999), Trude van Waarden Producties, Bussum.

Postbus 25
5688 ZG OIRSCHOT

Telefoon 0499 - 57 80 40
Fax 0499 - 57 84 27

E-mail: info@kp-opleidingen.nl
Internet: www.kp-opleidingen.nl